

TRÒ CHUYỆN CÙNG NGƯỜI “GÁNH RỐI NƯỚC” XỨ HUẾ

“Huế là một thành phố du lịch, thành phố Festival đặc trưng của Việt Nam. Du khách đến với Huế chủ yếu là để tìm hiểu, khám phá những nét văn hóa độc đáo của cố đô Huế nói riêng và của dân tộc Việt Nam nói chung. Vì vậy, chọn Huế là nơi để biểu diễn múa rối nước và các loại hình nghệ thuật truyền thống khác chính là cách mà chúng tôi muốn quảng bá văn hóa Việt Nam hiệu quả nhất đến với bạn bè quốc tế”. Ông Nguyễn Phi Tuấn - Đạo diễn, Giám đốc Nhà hát múa rối Cố đô Huế trao đổi cùng Tạp chí Nghiên cứu và Phát triển.

Đạo diễn Nguyễn Phi Tuấn

PV: Thưa ông! Được biết ông đã có thời gian dài gắn bó với nghệ thuật múa rối nước (NTMRN) cổ truyền Việt Nam, vậy ông có thể đánh giá về tình hình hoạt động của ngành nghệ thuật cổ truyền này hiện nay?

Ô. NPT: NTMRN cổ truyền Việt Nam là một loại hình nghệ thuật truyền thống đặc sắc duy nhất chỉ có ở Việt Nam, là biểu tượng văn hóa đặc trưng cho nền văn minh nông nghiệp lúa nước vùng châu thổ Sông Hồng. Ra đời đã từ hàng ngàn năm nay, nhưng

trước đây, NTMRN cũng chỉ quanh quẩn sau lũy tre làng trong những dịp lễ tết, hội làng và cũng chỉ bó hẹp trong phạm vi của từng làng xã riêng biệt. Tuy nhiên, từ khi đất nước đổi mới và bước vào con đường hội nhập và phát triển, thì múa rối nước đã dần bước ra với thế giới bên ngoài, phát triển rộng khắp từ thành thị đến nông thôn, vươn xa đến năm châu, được bạn bè quốc tế biết đến như một biểu tượng văn hóa độc đáo của dân tộc Việt Nam. Hiện nay, NTMRN không chỉ tồn tại dưới hình thức các Phường rối ở đồng bằng Bắc Bộ, mà đã có mặt trên hầu hết các tỉnh thành trong cả nước, với số lượng gần 10 nhà hát múa rối chuyên nghiệp, cùng gần 100 sân khấu múa rối nước không chuyên, Phường rối..., các điểm biểu diễn này hầu như sáng đèn hàng đêm, phục vụ một số lượng lớn du khách quốc tế và khán giả trong nước. Có những nhà hát một ngày biểu diễn đến 6 - 7 xuất diễn. Điển hình như Nhà hát múa rối Thăng Long (Hà Nội) năm 2013 đã được Tổ chức Kỷ lục Thế

Biểu diễn rội nước trong chương trình giao lưu văn hóa tại Thái Lan.

giới công nhận kỷ lục châu Á là “Nhà hát duy nhất tại châu Á biểu diễn múa rội nước 365 ngày trong năm.”

Như vậy, có thể nói, chưa bao giờ NTMRN cổ truyền Việt Nam lại phát triển rầm rộ như hiện nay. Sự phát triển lớn mạnh không chỉ ở số lượng, mà còn là sự phát triển về nội dung và chất lượng nghệ thuật. NTMRN luôn được các nghệ nhân, nghệ sĩ tìm tòi, sáng tạo ra những hình thức thể hiện, những kịch mục, trò diễn mang màu sắc văn

hóa phong phú, đa dạng, phù hợp với văn hóa vùng miền nơi NTMRN đứng chân.

Hiện nay, trong con mắt của du khách quốc tế, múa rội nước như là một biểu tượng đặc sắc của văn hóa Việt Nam. Họ đến với múa rội nước Việt Nam trong sự tò mò, ngạc nhiên và thích thú, một sự ngưỡng mộ và thán phục trước sự sáng tạo tinh tế và ảo diệu. Đa phần du khách quốc tế đến Việt Nam đều không thể không xem múa rội nước. Với khán giả trong nước, dần dần đã có cái nhìn thiện cảm và yêu thích hơn với NTMRN. Họ đã cảm thấy tự hào về một di sản quý báu của dân tộc. Đặc biệt, với lứa tuổi thiếu nhi, múa rội nói chung và múa rội nước nói riêng đã trở thành “Thần tượng”, một hình ảnh đẹp trong tâm hồn của các em.

PV: *Xin ông cho biết, cơ duyên nào đã đưa ông đến với NTMRN và điều gì đã thôi thúc ông gắn bó với hoạt động nghệ thuật này?*

Ô. NPT: Xuất thân là một học sinh chuyên Văn của tỉnh Bình Trị Thiên cũ từ những năm 1980, nhưng sân khấu truyền thống lại có sức hút kỳ lạ đối với tôi ngay từ những ngày thơ ấu khi được xem những buổi diễn múa rội, xem chèo, dân ca kịch. Từ đó, khi vào cấp 3, tôi đã không theo nghiệp cầm bút mà quyết định bước vào con đường nghệ thuật sân khấu với bước khởi đầu là một sinh viên ca kịch Huế, rồi làm diễn viên của Đoàn kịch nói Bình Trị Thiên. Năm 1983, vì một lý do gia đình, tôi khoác ba lô vào làm phóng viên văn nghệ của Đài Phát thanh và Truyền hình Đăk Lăk. Nhưng, tình yêu với nghệ thuật sân khấu khiến tôi không thể từ bỏ. Năm 1986, tôi quyết định giã từ nghề báo và khăn gói ra học diễn viên Khoa Sân khấu tại Trường Đại học Sân khấu và Điện ảnh Hà Nội. Năm 1991, sau khi ra trường, tôi trở lại Đăk Lăk và được cử về làm diễn viên của Đoàn nghệ thuật múa rội Đăk Lăk. Nghiệp rội đến với tôi thật tình cờ từ ngày ấy. Sau những tháng ngày tập làm diễn viên điều khiển con rội ở Đăk Lăk, rồi sáng tác rội, dàn dựng rội, tôi chợt nhận thấy, trong thế giới của những con rội có sức hấp dẫn tôi đến mê hoặc..., một thế giới vô tư, trong sáng và bay bổng. Khi người nghệ sĩ thả hồn vào những

khúc gỗ, những mảnh vải mứt vô tri, tất cả bỗng trở nên huyền ảo diệu kỳ, và tôi đã yêu rồi như thế.

Điều thôi thúc tôi ban đầu đơn giản là vì tình yêu và đam mê thỏa sức sáng tạo trong cái thế giới bay bổng diệu kỳ này. Tôi muốn gửi gắm vào nhân vật rồi những điều tốt đẹp về tâm hồn, về nhân cách của tuổi thơ, khơi gợi những ước mơ, những khát vọng về Chân - Thiện - Mỹ, về lòng nhân ái của con người.

Và sau nữa, tôi muốn làm hết sức mình để giữ gìn một nghệ thuật tinh tế, một di sản quý giá mà ông cha ta bao đời đã sản sinh, sáng tạo và lưu truyền cho đến hôm nay. Bởi với tôi, đó chính là bản sắc, là niềm tự hào của một dân tộc, mà tôi đã may mắn được làm con dân của dân tộc đó...

PV: Ông có thể chia sẻ về những khó khăn và thuận lợi của NTMRN cổ truyền là gì so với những loại hình nghệ thuật giải trí hiện đại khác đang được phổ biến hiện nay?

Ô. NPT: Về mặt thuận lợi thì MRN là loại hình nghệ thuật truyền thống dùng hình thức thể hiện và biểu cảm thông qua con rối, với các trò diễn hấp dẫn, vui nhộn và dễ hiểu, không gặp rào cản về ngôn ngữ nên được du khách quốc tế đặc biệt yêu thích. Trong khi các loại hình nghệ thuật truyền thống khác đang rất chật vật vì diễn không có khách (kể cả khách trong nước cũng như nước ngoài) thì các rạp diễn MRN luôn đổ đèn. MRN còn có một số lượng đông đảo là các em thiếu nhi, học sinh luôn hưởng ứng một cách thích thú. Vì vậy, ngoài việc biểu diễn múa rối nước phục vụ khách du lịch, thì việc đưa rối nước vào trường học cũng là một thế mạnh của MRN hiện nay.

Còn về khó khăn, cũng như các loại hình nghệ thuật truyền thống khác, đối tượng khán giả, đặc biệt là với giới trẻ, thanh niên thì MRN gặp những hạn chế nhất định. Sự phát triển rầm rộ của các phương tiện thông tin đại chúng, truyền hình, internet và các loại hình giải trí hiện đại đã lôi cuốn một lực lượng khán giả trẻ quay lưng với MRN. Các diễn viên trẻ cũng không mấy mặn mà với loại hình nghệ thuật này. Vì vậy, công tác tuyển chọn đào tạo diễn viên, tạo hình cũng gặp không ít khó khăn. Đa số các nhà hát, điểm biểu diễn MRN chủ yếu là đơn vị xã hội hóa ngoài công lập, không được sự đãi ngộ bao cấp của Nhà nước, nên kinh phí hoạt động eo hẹp. Điều đó cũng ảnh hưởng đến sự phát triển về chất lượng nghệ thuật cũng như quy mô hạ tầng của các chương trình, nhà hát.

PV: Thưa ông! Được biết trong những năm qua, ông đã tổ chức hoạt động NTMRN tại Huế, vậy tại sao ông lại chọn Huế để thực hiện đam mê của mình?

Ô. NPT: Huế trước đây là một kinh đô, nơi hội tụ mọi tinh hoa văn hóa của cả nước. Còn bây giờ, Huế là một thành phố du lịch, thành phố Festival đặc trưng của Việt Nam. Du khách đến với Huế chủ yếu là để tìm hiểu, khám phá những nét

văn hóa độc đáo của cố đô Huế nói riêng và của dân tộc Việt Nam nói chung. Vì vậy, chọn Huế là nơi để biểu diễn múa rối nước và các loại hình nghệ thuật truyền thống khác chính là cách mà chúng tôi muốn quảng bá văn hóa Việt Nam hiệu quả nhất đến với bạn bè quốc tế.

PV: *Vậy múa rối nước ở Huế có gì khác so với múa rối nước ở các vùng miền khác?*

Ô. NPT: Mục đích hoạt động của chúng tôi là nhằm bảo tồn và phát huy giá trị của loại hình nghệ thuật độc đáo này, ngoài việc giới thiệu quảng bá MRN đến với bạn bè quốc tế, chúng tôi còn hướng đến việc tuyên truyền giáo dục tình yêu nghệ thuật truyền thống trong thế hệ trẻ thông qua chương trình sân khấu học đường. Hoạt động của Nhà hát múa rối Cố đô Huế góp phần làm phong phú, đa dạng các sản phẩm văn hóa, phục vụ du lịch tại thành phố Huế, góp phần thúc đẩy sự phát triển văn hóa, kinh tế xã hội cho thành phố du lịch.

Đối tượng mà nhà hát hướng đến, đó là du khách trong nước và quốc tế, là các em thiếu niên, nhi đồng. Tuy nhiên, để tạo nên một phong cách, bản sắc riêng biệt mang tính văn hóa vùng miền cho MRN Huế, thì ngoài việc kế thừa và bảo tồn các trò cổ, nhà hát còn luôn tìm tòi, nghiên cứu, cải biên phát triển một số tiết mục biểu diễn MRN. Đồng thời sáng tạo nên những trò diễn mới mang đậm bản sắc văn hóa Huế từ trong tạo hình, kiến trúc, âm nhạc, từ các truyền thuyết, giai thoại lịch sử xứ Huế, tạo nên một màu sắc riêng biệt so với MRN của các tỉnh, thành phố khác trong cả nước.

PV: *Qua nhiều năm hoạt động tại Huế, Nhà hát đã có những khó khăn và thuận lợi gì, thưa ông?*

Ô. NPT: Khó khăn lớn nhất, đó là đặc thù của nhà hát - một đơn vị xã hội hóa ngoài công lập, độc lập về tài chính, tự thu tự chi mà không có sự hỗ trợ bao cấp của Nhà nước. Vì vậy, gánh nặng về kinh phí hoạt động là một bài toán khó khăn cho nhà hát. Kinh phí eo hẹp dẫn đến sự ảnh hưởng về quy mô, chất lượng các tiết mục, chương trình biểu diễn. Nguồn thu nhập không ổn định, không được đảm bảo khiến anh chị em nghệ sĩ không được yên tâm để cống hiến lâu dài cho nhà hát.

Về mặt thuận lợi, nhà hát đã có bề dày 10 năm hoạt động, ít nhiều đã được du khách, các công ty lễ hành biết đến. Nhà hát có một đội ngũ diễn viên trẻ trung, nhiệt huyết, đam mê nghề nghiệp và được đào tạo bài bản bởi các chuyên gia múa rối của Nhà hát múa rối trung ương trực tiếp hướng dẫn. Qua đó, nhà hát đã có một lượng khách tương đối đều và ổn định. Từ đó, tạo nên nguồn thu cơ bản để duy trì hoạt động.

PV: *Thời gian vừa qua, ông đã đưa NTMRN về các vùng sâu vùng xa, các trường học ở thôn quê để biểu diễn, ông đánh giá hiệu quả như thế nào?*

Một buổi biểu diễn rối nước cho các em học sinh tại trường học.

Một mẫu thiết kế quảng cáo giới thiệu các chương trình múa rối của Nhà hát.

Ô. NPT: Chúng tôi xác định, muốn bảo tồn và phát huy NTMRN một cách bền vững và lâu dài, thì việc tuyên truyền giáo dục trước tiên là đối với thế hệ trẻ, những mầm non tương lai của dân tộc. Làm sao để các em hiểu biết một cách sâu sắc về những giá trị của nghệ thuật truyền thống mà ông cha để lại ngay từ những bước đầu đời. Từ đó, các em sẽ có tình yêu và lòng tự hào, biết yêu quý, trân trọng và gìn giữ, lưu truyền cho các thế hệ mai sau. Đó là mục đích, là nhiệm vụ mà chúng tôi muốn chuyển tải đến cho các em. Ngoài ra, NTMRN còn là sân chơi lành mạnh, bổ ích và cần thiết cho các cháu. Đặc biệt là những vùng sâu vùng xa, nơi mà các cháu còn rất thiếu thốn về đời sống tinh thần. NTMRN còn là một phương tiện giáo dục hiệu quả và thiết thực về nhân cách đạo đức, truyền cảm hứng cho các em về tình yêu quê hương đất nước, về lòng nhân ái, trách nhiệm và bổn phận của một công dân với tổ quốc. Ngoài việc giới thiệu đến các em những giá trị độc đáo của NTMRN cổ truyền, các chương trình của nhà hát còn dàn dựng những tiết mục, những vở diễn mang đậm bản sắc văn hóa truyền thống của quê hương, thông qua những câu chuyện cổ tích, thần thoại, những vấn đề thời sự mà các em quan tâm và yêu thích. Từ đó, có tác dụng to lớn trong việc giáo dục đối với lứa tuổi học đường.

Về khó khăn, với tính chất phức tạp của một sân khấu MRN lưu động, đó là bể nước, nhà thủy đình, khán đài công kênh. Việc vận chuyển, lắp ráp sân khấu rất khó khăn và tốn kém về chi phí. Trong khi đó, nguồn hỗ trợ của nhà trường và các em chỉ mang tính tượng trưng, lại không có sự hỗ trợ của Nhà nước. Vì vậy, có những buổi diễn nhà hát thu không đủ chi. Bên cạnh đó, còn một vài phụ huynh, giáo viên chưa thật sự hiểu, đồng cảm chia sẻ và ủng hộ, điều đó cũng tạo nên những khó khăn, cản trở khi nhà hát đi tổ chức biểu diễn.

PV: Thời gian qua, báo chí đã phản ánh số phận long đong của Nhà hát múa rối Cổ đô Huế vì phải nhiều lần thay đổi địa điểm. Được biết lãnh đạo tỉnh Thừa Thiên Huế đã bố trí cho Nhà hát một địa điểm mới, xin ông cho biết rõ hơn?

Mô hình "Nhà hát mùa rằm" và nghệ thuật cổ truyền Cổ đô Huế" tại phis sông Như Ý, Cảnh Đẹp Đà Nẵng và Phố Huế.

Ô.NPT: Nhà hát mùa rằm Cổ đô Huế kể từ khi thành lập năm 2007 đến nay đã phải trải qua 3 lần di dời, chuyển đổi địa điểm. Nguyên nhân là chúng tôi phải di chuyển lại mặt bằng của các doanh nghiệp khác. Và khi họ cần để làm việc khác thì họ đòi lại, chúng tôi đành phải chấp nhận di dời địa điểm khác và phải đầu tư xây dựng lại. Từ đó, khiến cho tái sinh của nhà hát ngày càng khó khăn. Bản thân tôi đã phải cảm thấy buồn, vì nó mất đi, mất đi một phần của văn hóa dân tộc. Bên cạnh đó, việc di dời nhà hát liên tục làm ảnh hưởng đến du khách và các hãng lữ hành khi muốn tham gia từ NTMRN và các hoạt động hợp tác trong đời sống. Chúng tôi vì thế, đòi hỏi các không gian tâm hợp tác khi mà nhà hát luôn di chuyển và tạm dừng hoạt động.

Trong thời gian gần đây, hoạt động MRN của nhà hát đã bắt đầu được các cơ quan ban ngành và chính quyền thành phố, tỉnh quan tâm, tạo điều kiện cho một mặt bằng ổn định và lâu dài để xây dựng lại nhà hát. Có những hỗ trợ về mặt tài chính và vật chất để nhà hát được phục hồi và phát triển. Chúng tôi đang chờ đợi và hy vọng. Đây sẽ là lần di dời cuối cùng để chúng tôi có thể an cư lạc nghiệp, tập trung tâm sức và trí tuệ để xây dựng phát triển nhà hát duy nhất, văn hóa, chất lượng nghệ thuật, đẹp như các công trình và du khách. Đảm bảo ổn định đời sống kinh tế cho cán bộ, diễn viên viên tâm tâm nghệ thuật và công nhân. Vì vậy, mô hình nhà hát trong tương lai, chúng tôi tin rằng sẽ là một địa chỉ văn hóa, là một điểm nhấn trong đời sống văn hóa của thành phố, vì nhiều hoạt động nghệ thuật phong phú đa dạng và hấp dẫn, góp thêm một sản phẩm văn hóa du lịch đặc sắc cho thành phố Huế, thành phố du lịch, Festival quốc tế của Việt Nam.

PV: Cảm ơn ông về cuộc trao đổi này và chúc ông thành công với niềm

đam mê của mình.

Đình Văn (thực hiện)